

Rad sa znanstvenoga skupa
UDK 811.163.42'282 : 811.163.42-05 Lončarić (497.5)
Primljeno 2024-06-06
Prihvaćeno za tisak 2024-07-23

MIJO LONČARIĆ KAO ZNANSTVENIK I KOLEGA

Marija Znika, Zagreb

Sažetak

U prilogu se govori o Miji Lončariću kao vrsnom istraživaču i poznavatelju kajkavskoga, kao i o manje znanom Lončarićevu radu na leksikografiji i standardološkim priručnicima, posebice gramatičkim, o njemu kao kolegi te se navodi pokoji podatak iz njegova životopisa.

Ključne riječi: Mijo Lončarić, kajkavolog, dijalektolog, leksikograf, standardolog

Mijo Lončarić rođen je u Reki kraj Koprivnice 1. rujna 1941. u seljačkoj obitelji, što znači kako se baš i nije očekivalo da će krenuti “na škole”. Ipak je krenuo dalje i u Koprivnici završio gimnaziju, a na Filozofskom fakultetu u Zagrebu upisao je i 1966. završio studij Jugoslavistike (Jugoslavenskih jezika i književnosti – kako se taj studij tada zvao) i Germanistike. Izvrstan odabir studijskih grupa za mlada čovjeka željna znanja, s obiljem dostupne relevantne literature - i germanističke i slavističke. To su znanje, među ostalima, mlađima prenosila dva diva tadašnjega Filozofskoga fakulteta - prof. dr. sc. Ljudevit Jonke i prof. dr. sc. Zdenko Škreb - dva autoriteta znanjem, ali i bogata poticajima mladima da ih nasljeđuju. Učio je od vrsnih profesora i znanstvenika i iz dostupne literature što ga je oblikovalo kao temeljita znanstvenika koji kritički propituje naslijeđeno i ujedno je otvoren novim spoznajama.

Kad se uspješno završe takva dva studija, ima se dovoljnu širinu i valjane temelje za kasniju daljnju nadogradnju. Mijo je to i uočio i nastavio dalje na poslijediplomskom studiju učeći se kritičkom prosuđivanju i uvažavanju činjenica i kad nam one i ne idu u prilog, usmjeravajući se prema dijalektologiji, znanosti koja se bavi živim govorima. Za svoj magistarski rad odabrao je *Jagnjedovački govor* i pitanje kajkavskoga podravskog dijalekta i obranio ga 1973. Ostajući vjeran kajkavskome dijalektu, odabrao je i za temu svojega doktorskoga rada *Bilogorski kajkavski govori*. Disertaciju je obranio 1980.

Od 1973. radio je u Institutu za hrvatski jezik na dijalektološkim istraživanjima. Uz to je surađivao ne samo kao obrađivač nego i kao redaktor na *Rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* koji se već nekoliko desetljeća izrađuje u Institutu za hrvatski jezik. Leksikografski posao je sam po sebi naporan i zahtijeva i znanje, i pedantnost, i strpljivost. Prava kazna Božja, kako rekoše mudriji od mene. A kad treba obraditi i čitljivo i nečitljivo ispisane listiće s potvrđama iz stare kajkavske književnosti, i to po uputama za obradu koje se u hodu moraju revidirati, jer se sve nije moglo unaprijed predvidjeti, onda je to dodatno težak posao. Uz to obrada se pisala rukom, pa su ne samo Lončarićevi listići za obradu nego i sama njegova obrada zbog njegova rukopisa bili teže čitljivi i dodatni problem.

Šalili smo se kasnije da Mijo i strojem piše nečitko jer udara slova ispravljajući jedno slovo preko drugoga. No, poteškoće te vrste zanemarive su kad se pogleda uočena raznovrsnost značenja u njegovoj obradi te znalački i domišljato izabrani primjeri kao potvrda za pojedino značenje. Prokopati put do pojedinog značenja neke stare kajkavske riječi, nije nimalo lako, ali on se nije dao pokolebati.

Svjedočim o tome iz prve ruke jer smo radili zajedno na raznim projektima u istoj velikoj sobi u zgradi na Strossmayerovu trgu 2. Premda mu radni stol nije bio pregledno organiziran, on se u tom svojem kreativnom neredu izvrsno snalazio. Posumnjao bi u brzopotezna rješenja nekih obrađivača i kopao dublje dok nije našao sigurnu potvrdu ili za oblik, ili za značenje. Resila ga je ustrajnost i akribičnost, što je u ovakvu normativno mjerljivu poslu koji put i otegotna okolnost jer se troši puno više vremena dok se dođe do rezultata. U leksikografiji i inače nema olako obećanog uspjeha.

Poštujući iskusne znanstvenike, ipak je **podvrgnuo pitanjima** njihove rezultate istraživanja kajkavskoga i uočio da je novim istraživanjima moguće doći i do ponešto drukčijih spoznaja o podjeli kajkavskoga dijalekta. Umio je dobro čuti i razlikovati izgovorne nijanse govornika iz pojedinih krajeva pa ga je to ponukalo da izradi precizniju podjelu kajkavskih govora u okviru kajkavskoga dijalekta, podjelu koja svojom točnošću i preciznošću nadmašuje prethodne, što se ogleda i u broju opisanih tipova govora, njih 15. Svoju je podjelu kajkavskoga dijalekta utemeljio na pet bitnih elemenata, a to su: naglasni sustav, razvoj jata, poluglasa, slogotvornoga L i stražnjega nazala.

Rezultate svojih istraživanja nesebično je prenosio mlađim suradnicima s kojima je vodio projekt *Hrvatski dijalektološki (jezični) atlas* (1996. – 2012.) želeći hrvatski jezik dignuti na razinu velikih svjetskih jezika koji su već koncem 19. stoljeća imali svoje jezične atlase.

Takav je njegov rad bio zapažen i u inozemstvu pa je dva puta dobio **Humboldtovu stipendiju** (1976. Slavisches Institut der Uni Köln te godine 1987. Slavisches Seminar – Mannheim, Deutscher Sprachatlas / Institut für deutsche

Sprache – Marburg) kao priliku za dodatna studiranja i istraživanja. Potvrdile su to i **nagrade** koje je primio: “J. J. Strossmayer” 1997. Medalju “Franz Miklošič” 1996. u Sombatelju; Plaketu “Matija Petar Katančić” 1999. u Budimpešti.

Spomenuti studijski boravci Lončariću su pružili priliku uvida u svjetsku jezikoslovnu literaturu koja u nekim segmentima nije u nas bila dostupna. Pobrinuo se da izbor literature koju daruju zaklade bude takav da se poveća institutska knjižnica relevantnim djelima iz raznih područja jezikoslovlja. Dobivene knjige nije, dakle, zadržao za sebe, nego ih je velikodušno darovao Institutu. Tako je nastavio dobru praksu institutskih humboldtovaca da od zaklada dobivene knjige daruju upravo matičnom Institutu.

Zanimao ga je i leksik istraživanih živih govora. Podupirao je stoga izradu brojnih dijalektnih rječnika, pogotovo s kajkavskoga terena (*Rječnik Gole, Varaždinski rječnik, Rječnik donjosutlanskih kajkavskih ikavskih govora.... Kajkaviana et alia*).

Nerijetko im je bio autor, urednik ili recenzent.

Od **1990. do 1995. bio je ratni voditelj Instituta** te zaradio geler u radnoj sobi pri granatiranju Zagreba 2. svibnja 1995. Bio je voditelj temeljnog projekta **Hrvatski književni jezik** (1990. –1995.), što je uz jezične atlase njegov drugi temeljni projekt. I tu je dao svoj velik doprinos kad je riječ čelnika Instituta imala težinu. Devedesetih je bio jezični savjetnik u tadašnjem Državnom zavodu za intelektualno vlasništvo i utjecao na izbor prikladnih, tvorbeno valjanih i pravno obranjivih naziva, uz poznavanje onoga što se želi nazvati, o čemu osobno svjedočim.

Lončarićeva okrenutost **standardologiji** očita je i u njegovim suautorским djelima kao što su *Hrvatski jezični savjetnik* (u suautorstvu), *Hrvatski školski rječnik* (u suautorstvu), *Priručnik za pravilno pisanje* (u suautorstvu). Nezaboravna je njegova zauzetost za obranu naziva *Gramatike* koja je sedamdesetih godina svojom pojavom uzburkala i znanstvene i političke duhove kad je izašla 1978., u kojoj je on bio jedan od autora i zajedno s njima branio pridjev **hrvatski** u nazivu gramatike te zbog toga morao opravdavati i argumentirati izabrani naslov:

Gramatika hrvatskoga književnog jezika. U njoj je bio ne samo autor nego nakon smrti Slavka Pavešića i jedan od internih urednika.

Lončarića je resila još jedna vrlina - **praktičnost**. Po njegovu sudu priručnici i udžbenici moraju biti pregledno organizirani i sadržavati najviše mogućih informacija koje bi mogle zatrebati njihovu korisniku. Zato je insistirao da se u kasnijim izdanjima *Priručne gramatike hrvatskoga književnog jezika*, sada u *Hrvatskoj gramatici*, dodaju i neka poglavlja za kojima se u praksi osjećala potreba. Tako su dodani Morfološko-naglasni tipovi jer su ne samo vrste i promjene naglasaka i promjene u paradigmatama “slabo” mjesto svih nenovoštokavaca koji hoće svladati i naglasnu, i obličnu standardnojezičnu problematiku. Po uzoru na neka postoje-

ća djela insistirao je da se uvrsti Predmetno kazalo s oznakama gdje se što nalazi, što silno olakšava snalaženje u Gramatici i brzo pronalaženje rješenja.

Imao je mnoštvo ideja kako bi se znanstveno istraživanje moglo bolje organizirati. Koji put te ideje nisu bile prihvaćene izvan Instituta, ali on nije odustajao, nego je “bombardirao” vladajuće strukture brojnim dopisima. Imao je svoj stav i viđenje o nekim poslovima i branio ih je.

Svakako valja navesti i Lončarićev rad na **međudržavnim projektima** kao što su gradišćanskohrvatski rječnici: *Deutsch-burgenländischkroatischkroatisches Wörterbuch* – Nimško-gradišćanskohrvatsko-hrvatski rječnik (suradnik), *Gradišćanskohrvatsko-hrvatsko-nimški rječnik* – Burgenländischkroatischkroatisch-deutsches Wörterbuch (suautor). Tu mu je od velike koristi bilo dobro poznavanje uključenih jezika – prije svega njemačkoga i hrvatskoga - a i poznavanje narječja kojih su govori uzeti za osnovicu gradišćanskohrvatskoga jezika. Svoje bogato znanje i stečeno istraživačko iskustvo nesebično je, dobronamjerno i bez dociranja, prenosio mlađim suradnicima radujući se svakom njihovu novom radu ili napretku.

Pamtimo Miju i po bezazlenim **šalama** i sitnim podvalicama na svoj i tuđi račun. Posebno ga pamtimo po poticajima da dovršimo svoje magistarske ili doktorske radove kako bi se znanstvena struktura Instituta ojačala novima snagama. U tom je smislu iznašao i neke moguće olakotne okolnosti, npr. da se radi kod kuće, ali da se moraju predočiti rezultati takva rada. Tu nije bilo popuštanja. Inače je bio čovjek blage naravi. Sjećam se da mi je samo jednom kao direktor naredio da radim nešto što mi nije bilo u opisu radnoga mjesta, a ja rekla da ne mogu jer imam svoje obaveze na projektu. Zaprijetio mi je tada otkazom i bogme sam to uradila. Poslije je rekao da se samo šalio...

Kao **obiteljski čovjek** zanimao se i za obitelji svojih kolega i suradnika. Ne samo dok su bili u radnom odnosu nego i kasnije kad je i sam bio u mirovini. Znao bi nazvati rano ujutro i zanimati se što ima nova od znanstvenih radova, a što u obitelji jer nas je dugo poznavao i znao za naše i radosti i bolesti. Tješili bismo jedni druge kad je bila riječ o bolestima da će se ili naći lijek kojim će se neka bolest posve izliječiti ili barem bolove učiniti podnošljivim. Posljednji put smo se čuli oko Uskrsa 2023. kad je, neovisno o svojem stavu glede religije, čestitao Uskrs svima koji ga slave. Zabrinuto je govorio o svojem otežanu kretanju i perspektivama liječenja. Kad se nakon toga neko vrijeme nismo čuli, mislili smo radi Mijo na *Turopoljskom rječniku* pa ne stigne nazvati, kad ono - Mijo je preminuo jer operacija i postoperativni oporavak u domu nisu donijeli poboljšanje, nego preranu smrt.

Potvrđuje se i na njegovu primjeru poznata rečenica da “hrvatska smrt ima više ukusa od hrvatskog općinstva” koje ga je tih ljetnih dana tiho, bez medijske

buke, posljednji put pozdravilo i ispratilo.

Njegovom smrću ostat će velika praznina ne samo u hrvatskoj dijalektologiji, posebice kajkavskoga narječja. Nedostajat će njegovi stručni i ljudski savjeti mladima u Institutu koji mu na svemu učinjenom trebaju biti trajno zahvalni.

Izabrani radovi Mije Lončarića

Uvodna napomena: u ovom se izboru donosi manji broj radova koji reprezentiraju raznolikost i širinu Lončarićevih zanimanja.

1977. O sustavima u dijalektologiji. Prilozi za VIII. kongres jugoslavenskih slavista u Zagrebu, HFD, Zagreb, 35–55.

1978. Jagnjedovački govor (s osvrtom na pitanje kajkavskoga podravskog dijalekta). Hrvatski dijalektološki zbornik, 4, Zagreb, 197–262.

1979. Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika (Morfem, Glagoli, Tvorba glagola). Zagreb: Školska knjiga; II. izdanje 1990.; III. dopunjeno izdanje kao Hrvatska gramatika 1995.; IV. izdanje 1997. (u suautorstvu s E. Barić, ... M. Znika).

1982. Deutsch-burgenländischkroatisch-kroatisches Wörterbuch – Nimško-gradišćansko-hrvatsko-hrvatski rječnik (suradnik). Eisenstadt – Zagreb.

1982. Prilog podjeli kajkavskoga narječja (s kartom kajkavskoga narječja). Hrvatski dijalektološki zbornik, 6, Zagreb, 237–246.

1984.–1985. Kajkavsko narječje u svjetlu dosadašnjih proučavanja. Rasprave Zavoda za jezik, 10–11, Zagreb, 281–295.

1986. Bilogorski kajkavski govori. Rasprave Zavoda za jezik, 12, Zagreb, 1–224 + karta.

1984.–1999. i d. Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika. Zagreb: JAZU (HAZU) i Zavod za jezik (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje) (član redakcije i obrađivač). Obradio: sv.2, 1985.: dobrobeldnost – dojnica, drhtav – drištavica; sv. 3, 1986.: drištilo – dugo, 1. g – germ(-), herga – hirkanski; sv. 4, 1988.: hiršavski – hivalen, kakano – kałati (se); sv. 5, 1989.: kaļe – kaos; sv. 7, 1995.: nebeščan – negeñen.

1988. Rani razvitak kajkavštine. Rasprave Zavoda za jezik, 14, Zagreb, 79–104 + karta kajkavskoga narječja.

1998. Hrvatski jezik (redaktor i suautor). Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej.

1991. Kaj jučer i danas. Oglеди o dijalektologiji i hrvatskoj kajkavštini s bibliografijom i kartom. Čakovec: Zrinski.

1992. Mjesto kajkavskoga narječja u jezičnom kontinuumu. Studia z dialektologii polskiej i sławiańskiej, Warszawa, 129–136.

1996. Kajkavsko narječje. Zagreb: Školska knjiga.

1997. Rječnik govora Gole i srednjopodavska kajkavština. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje (u suautorstvu s I. Večenajem).

1998. Hrvatski školski rječnik. Zagreb: Profil (u suautorstvu s A. Bičanićem).

1999. Prilog istraživanju lužičkosrpsko-hrvatskih jezičnih veza. Lětopis, 46, 2, Budyšin, 101–110.

(Rad sa znanstvenoga skupa: *Četiri i pol stoljeća kajkavske pismenosti. Uz 450. obljetnicu kajkavskoga prvotiska: Ivan Pergošić, Decretum, 1574.*; organizatori: HAZU - Zavod za lingvistička istraživanja iz Zagreba i Zavod za znanstveni rad u Varaždinu ; Varaždin – Ludbreg, 23. – 25. svibnja 2024.)

MIJO LONČARIĆ AS A SCIENTIST AND COLLEAGUE

By Marija Znika, Zagreb

Summary

The paper is about Mijo Lončarić, the prominent researcher and expert on the Kajkavian dialect, but it is also about the less known Lončarević's work related to lexicography and reference books on standardology, especially those on grammar. It is about him as a colleague as well with some pieces of information from his biography.

Key words: Mijo Lončarić, Kajkavian dialect expert, dialectologist, lexicographer, standardologist